

ЗАСОБИ АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто основні засоби архітектурно-художньої кераміки, що використовуються при формуванні внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування. Виявлено основні архітектурно-художні прийоми їх використання. Наводяться існуючі приклади в практиці проектування та будівництва закладів громадського обслуговування.

Ключові слова: архітектурно-художня кераміка, заклади громадського обслуговування, внутрішнє середовище, синтез мистецтв, рівень комфортності.

Вступ (постановка проблеми). Одним із головним напрямків успішного розвитку держави є високий рівень якості мережі закладів громадського обслуговування, до яких належать дитячі дошкільні заклади та установи, навчальні та лікувально-профілактичні заклади, а також підприємства торговельно-побутового призначення, що наближені до житлової забудови. В архітектурних будівлях при створенні об'ємно-планувального вирішення виключно важливе значення має організація внутрішнього середовища і взаємопов'язане з ним предметне наповнення. Внутрішнє середовище об'єктів громадського обслуговування створюється для раціонального здійснення функціонально-технологічних процесів, а також може ефективно впливати на рівень виховання та освіти дітей і молоді, його оптимальна функціональна та архітектурно-художня організація дозволить суттєво підвищити рівень комфорту для відвідувачів, покращити естетичну організацію внутрішнього середовища. В 90-ті роки ХХ-го століття в Україні декоративне мистецтво активно використовувалося в закладах громадського обслуговування, при цьому, активним засобом декоративно-прикладного мистецтва в інтер'єрах закладів громадського обслуговування є архітектурно-художня кераміка.

Аналіз наукових досліджень. У сучасній архітектурній, мистецтвознавчій науці та міждисциплінарних дослідженнях, питання використання засобів монументально-декоративного мистецтва у внутрішньому середовищі громадських будівель розглянуто різними авторами: В. Воронцовим, О. Голубцом, Л. Жоголь, Т. Кара-Васильєвою, Ю. Легеньким,

М. Пилар Наварро, О. Пошивайло, Н. Селезневим, З. Чегусовою, К. Чернявським, Р. Drdacka, A. Lohnert, Y. Yaunevi, C. Wikander та іншими.

Мета і завдання статті. На основі проведених наукових досліджень та численних практичних розробок надати пропозиції використання архітектурно-художніх засобів кераміки при формуванні внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування.

Результати дослідження (виклад основного матеріалу). Мистецтво кераміки – одне з найстародавніших, воно виникло в IV-му тисячолітті до н.е. (у епоху неоліту). У древніх Афінах «керамік» – назва кварталу, де жили і працювали гончарі.

На території України археологічні матеріали, що відносяться до епохи неоліту, свідчать про поширення тут обпаленого керамічного посуду. Глазурованими плитками в X-XII столітті облицьовувалися підлоги, а подекуди і стіни. Окрім однобарвних плиток зустрічаються і орнаментовані геометричними з рослинними мотивами [1]. Українська кераміка, яка століттями відточувала майстерність, формувала і відшліфовувала свою особливу пластичну культуру, дбайливо зберігаючи народні традиції до останніх десятиліть, завжди була обмежена строгими рамками функціональності і утилітарності [2].

Аналіз пропозицій класифікації декоративної кераміки, розроблених у 70-90-х роках XX-го століття різними авторами для використання в громадських будівлях України, а також особистий досвід формування закладів громадського обслуговування та їх внутрішнього середовища, дозволили уточнити і доповнити класифікацію керамічних виробів і творів для використання у внутрішньому середовищі цієї групи будівель. Пропонується виділити п'ять основних груп: *керамічні панно; настінна станково-декоративна пластика малих форм; окремі об'ємні елементи; об'ємно-просторові композиції; декоративне облицювання*. Кожна група засобів кераміки має свої архітектурно-художні прийоми використання.

Керамічні панно. Групу складають об'ємні (рельєф, горельєф, барельєф) та площинні (розпис по керамічній основі, керамічна мозаїка) керамічні панно.

Об'ємне панно може мати компактну композицію, займаючи частину поля стіни, заповнювати все поле стіни. При виконанні об'ємного панно може використовуватись колір натуральної глини, або поєднання скульптурної пластики та живопису. Монументальні панно можуть створюватись з різних за розмірами частин, утворюючи цільну композицію та мати різноманітні поверхні (матова, глянцева, «черепок»). Шви між частинами рельєфу можуть бути замасковані, або ні [3].

Площинне панно, виконане на керамічній плитці певного модуля може бути будь-якого розміру, кратне розміру плитки з нанесенням емалей та глазурі на поверхню плитки і отриманням цільної глазурованої поверхні. Можливо нанесення керамічних фарб на матову поверхню плитки, за рахунок чого досягається поєднання блискучої глазурованої та матової поверхні. Панно більш ефектно сприймається в середовищі, коли займає всю площину стіни, двох суміжних стін або виконується по периметру приміщення.

Існує прийом розміщення у внутрішньому середовищі рекреацій, вестибюлів, залів їдалень, кафе, панно, виконаних на основі поєднання рельєфу та площинного керамічного живопису. Такий прийом допускає велику кількість прикладів розміщення, залежно від обраної композиції в інтер'єрі.

У класифікації інтер'єрної кераміки важливу роль грає матеріал і техніка виконання. Найбільш широке вживання в архітектурі отримали керамічні рельєфи з шамоту, теракоти, майоліки, фарфору, кам'яної маси, а також розпис по керамічній основі (плитці) поливами, емалями та керамічними фарбами [4]. Інтер'єрні керамічні панно відносяться до одного з традиційних і найбільш поширених видів кераміки, їх можливо класифікувати по наступним ознакам: по матеріалу і техніці виконання, по характеру зображення і місцю розташування в інтер'єрі.

О. Голубець в монографії «Львівська кераміка» пропонує виділити три різновидності керамічних панно, які відрізняються за принципом композиційного рішення та характером взаємодії з архітектурно-просторовим середовищем. Умовно такі композиції він поділяє на *модульні*, *довільні* та *острівні* [5, с. 97].

Характерною особливістю *модульної* композиції є те, що окремі плити з певним зображенням чи орнаментальним мотивом може повторюватися в системі кладки на площині стіни. Таким чином панно зберігає характерні ознаки модульного облицювання. Декоративні панно, які продовжують традиції кахлевої кладки, здатні служити ефективним засобом індивідуалізації сучасного інтер'єру [6].

Панно, які за характером композиційного рішення називаються *довільними*, функціонують в архітектурно-просторовому середовищі у вигляді значних за розмірами кольорово-пластичних творів, їх формат визначається об'ємно-просторовою побудовою внутрішнього середовища, за взаємодією з навколишнім простором вони нерідко наближаються до монументального розпису чи скульптурного рельєфу. «Довільні» композиції передбачають суцільне покриття певної архітектурної площини керамічними плитами, на яких компонується рельєф або розпис.

Екскурс в світ казок, а саме творів В. Гауфа, братів Грімм дозволив зробити панно «Світ казок», (художник О. Рапай, архітектор І. Цейтлін, шамот, солі, 1973-1976 р.р.) в Республіканській дитячій бібліотеці в м. Києві. Композиція панно цілком займає зовнішню стіну круглої в плані дев'ятиметрової кімнати-казок – спеціального приміщення в читальному залі для дошкільнят.

Характерним прикладом площинного панно (розпису на стандартних плоских керамічних плитках) можуть служити панно, виконані художником-керамістом Г. Рюміною, (архітектори В. Чернявський, В. Карнобед, КиївЗНДІЕП) для поліклінік та лікарень м. Києва [7].

Острівна композиція панно не передбачає суцільного керамічного покриття певної архітектурної площини. Панно в даному випадку не має чітко визначеного формату. Елементи острівної композиції організують поверхню стіни, зберігаючи її існуючу матеріальність.

Настінна станково-декоративна пластика малих форм. Одним з прийомів використання керамічних виробів для внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування є настінна станково-декоративна пластика малих форм. На відміну від керамічних панно, зазвичай значних розмірів, елементи керамопластики за своїми розмірами близькі до станкових творів і мають в середовищі більш камерний характер, розміщені на стіні у вигляді композицій з окремих навісних пластів, керамічних картин або вставок, тарілок. Кожна з таких однотипних форм на стіні має самостійну композицію, але одночасно пов'язана з іншими єдиним ритмом і масштабом.

В інтер'єрах закладів громадського обслуговування доцільно дотримуватись прийому уніфікації елементів декоративної кераміки, які застосовуються у поєднанні з їх максимальною варіабельністю. В таких закладах, як правило, художніми засобами акцентуються приміщення холів, коридорів, їдалень. Тут можуть застосовуватись серії невеликих керамічних панно, що виключає будь-яке ідеологічне навантаження і викликає інтерес насамперед з погляду їх пластичного втілення в архітектурному середовищі. Вони можуть бути об'єднані загальною кольоровою гамою, стилізацією, єдиним прийомом розміщення в інтер'єрі. Такі вставки можуть виконуватись у техніці розпису поливами та емалями по керамічній плитці розміром 140 x 290 мм, яка є модулем цієї серії. Рекомендується застосування двох розмірів декоративних вставок – на 2 (30 x 30 см) і 8 (60 x 60 см) плиток.

Для оформлення приміщень кафе-їдалень можна застосовувати такий традиційний декоративний елемент як мальована керамічна таріль. Використовуючи тарілки 2-3 різних діаметрів як своєрідний модуль, можна створити необмежену кількість композицій необхідних розмірів та обрисів для кожного конкретного архітектурного середовища. Окрім керамічних тарілок,

розписані керамічні вставки гармонійно поєднуються і з рельєфними елементами у вигляді настінних кашпо – декоративних або функціональних, що слугують для озеленення внутрішнього середовища.

Специфіка об'ємно-просторової структури внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування складається із поєднання дрібночарункової і зальної структури приміщень. Це дозволило виділити дві групи об'ємних керамічних елементів: окремі об'ємні елементи та об'ємно-просторові композиції, відповідно до величини приміщення.

Окремі керамічні об'ємні елементи. Різноманітна за формами і розмірами об'ємна кераміка для внутрішнього середовища закладів громадського обслуговування. Вази, кашпо, декоративні світильники, окремі скульптури, фонтани, малі архітектурні форми, басейни, перегородки, навіть, спеціальні набори посуду для підприємств харчування, у більшості випадків, проектується як складова частина комплексу керамічних виробів. Ефективно застосовується техніка формування виробів на гончарному крузі, ручне ліплення, лиття та набивка у гіпсових формах. Поверхня виробів декорується за допомогою офактурювання, введення керамічних барвників – солей, полив, емалей. Технологічне багатство визначає великі можливості декоративної кераміки, яка підключається до вирішення завдань організації внутрішнього середовища сучасних споруд.

Так, для озеленення та організації внутрішнього простору, у КиївЗНДІЕПі у 90-х роках були розроблені різні типи наземних кашпо та ваз:

- великорозмірні різновисокі квадратні у плані кашпо з шамоту;
- комбіновані (складені) вази з шамоту та композиції з них, які створюються з 4 елементів: двох чаш та двох різновисоких підставок;
- гончарні наземні кашпо різного профілю та розмірів;
- комбіновані (складені) гончарні вази та композиції з них;
- об'ємно-просторові структури з гончарних елементів кулястої форми, зібрані на металевому стрижні.

Значний позитивний досвід створення декоративної кераміки для архітектури становлять пошуки та експерименти львівських керамістів. Вони активно сприяють залученню художніх засобів кераміки та появі нових архітектурно-художніх форм.

Об'ємно-просторові композиції. При формуванні зальних приміщень успішно застосовуються об'ємно-просторові керамічні композиції, включаючи масштабні керамічні інсталяції.

Прикладами можуть служити роботи О. Рапай в інтер'єрах Республіканської дитячої бібліотеки в Києві. Керамічні квіти у двосвітньому вестибюлі бібліотеки немов проростають з водної гладі мармурового басейну. В

організації деяких інтер'єрів громадських будівель велику роль грають керамічні фонтани і басейни. Приклад фарфорового фонтану – рішення атриумного простору кіноконцертного залу «Флоренція» в Києві, (художник І. Перова, архітектори М. Барановський, В. Карнобед, В. Чернявський, КиївЗНДІЕП). Представляють інтерес об'ємно-просторові композиції з гончарних елементів на металевих стержнях, виконані для зимового саду дитячої поліклініки № 3 на Подолі в Києві, (художник-гончар М. Мельниченко, архітектори В. Карнобед, В. Чернявський, КиївЗНДІЕП).

Твори об'ємно-просторової кераміки в окремих випадках, завдяки своїм великим габаритам, пластичної виразності здатні відігравати домінуючу роль в організації архітектурного середовища.

Облицювання – одна з давніх і широко побутуючих форм використання кераміки в архітектурі, особливо характерна для окремих приміщень будівель соціальної сфери (лікувально-оздоровчих, шкільних, дошкільних закладів, підприємств харчування). Проте як декоративний компонент сучасних споруд воно застосовується порівняно недавно. З початку 60-х років покриття стін стандартними плитками, кольорова палітра яких була дуже обмежена, використовувались переважно з утилітарною метою. Протягом 60-х і особливо 70-х років поступово визначились нові функції керамічного облицювання. Значна увага приділяється його художньому рішення. Так, сьогодні облицювання уже не сприймається лише як різновид будівельної кераміки, а проектується дизайнерами, архітекторами, художниками-керамістами та функціонує в екстер'єрах і інтер'єрах у вигляді унікальних декоративних композицій [5, с. 95]. В групі сучасного керамічного облицювання виділяються декоративні покриття з цегли, плоских та модульних рельєфних плиток.

Висновки. На основі проведених досліджень та виконаних робіт запропоновано одним із напрямків синтезу мистецтв у внутрішньому середовищі закладів громадського обслуговування застосування засобів декоративного мистецтва, а саме архітектурно-художньої кераміки, що дозволить надати закладам національного колориту, підняти рівень комфортності приміщень та естетичної організації внутрішнього середовища.

Література:

1. Асеев Ю. С. Архітектура Київської Русі: історія архітектури. Київ, 1969. 190 с.
2. Пошивайло О. Українська академічна керамологія ХХІ сторіччя: теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Кн. 1. (2001-2005). Київ, 2007. 775 с.

3. Lohnert A. Keramika ako prostriedok monumentalnej avolnej tvorby. *Ytvaryny Sivot*, 1978. № 4. P. 14-18.
4. Пилар Наварро М. Декорирование керамики. История, основные техники, изделия. Практическое руководство. Москва, 2005. 144 с.
5. Голубець О. М. Львівська кераміка: монографія. Київ, 1991. 120 с.
6. Чернявський К. В. Психофізіологія сприйняття людиною елементів художньої кераміки в інтер'єрах лікувальних закладів. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*: зб. наук. пр. Харків, 2008. С. 150-158.
7. Чегусова З. А. Історія діяльності та внесок у розвиток комплексного архітектурно-художнього вирішення інтер'єрів різних типів споруд України 1970-1990-х років науково-дослідного центру монументально-декоративного мистецтва КиївЗНДІЕП. *Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель*: зб. наук. пр. КиївЗНДІЕП. Київ, 2003. С. 208-216.

Аннотация

В статье рассмотрены основные средства архитектурно-художественной керамики, которые используются при формировании внутренней среды предприятий общественного обслуживания. Выявлены основные архитектурно-художественные приемы их использования. Приводятся существующие примеры в практике проектирования и строительства предприятий общественного обслуживания.

Ключевые слова: архитектурно-художественная керамика, предприятия общественного обслуживания, внутренняя среда, синтез искусств, уровень комфортности.

Annotation

The article considers the main means of architectural and artistic ceramics, which are used in the formation of the internal environment public's service enterprises. The main architectural and artistic methods of their use are revealed. Existing examples are given in the practice of designing and building public service enterprises.

Key words: architectural and artistic ceramics, public service enterprises, internal environment, synthesis of arts, comfort level.